

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45

Ağustos 2016 August 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ALACAHISAR VILAYETİ'NDEKİ MUKATAALAR (1471-1479) MUKATAAS OF ALACAHISAR PROVINCE (1471-1479)

Zülfiye KOÇAK*

Öz

Osmanlı Devleti'nde merkezi hazine gelirlerini düzenlemek, kontrol etmek ve sürekliliğini sağlamak amacıyla uygulanan mukataa sistemi, Osmanlı'nın Balkan topraklarında da uyguladığı bir sistemdi. Bu çalışma; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler (MAD) serisinde 176 numarayla kayıtlı olan defterin Alacahisar ile ilgili olan 231b-241 arası sayfalarının transkripsiyonunu içermektedir. Öncelikle araştırmaya konu olan sayfa aralığındaki bilgilerin değerlendirilmesi yapılmış ardından transkripsiyonu verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mukataa, Alacahisar, Osmanlı, Osmanlı Maliyesi.

Abstract

Mukataa System -where the individual or the district paid certain amount of taxes in return for fiscal autonomy- was used by Ottoman Empire to array, control and maintain a flow of income for the treasury. This system was extended to Balkans too. This study covers the transcriptions of the pages from 231b to 241 of 176 numbered register book relating to Alacahisar from the series of Maliyeden Mudevver Defterler (MAD) from Prime Minister's Ottoman Archives. The study firstly presents the evaluation of the aforementioned pages and then the transcriptions.

Keywords: Mukataa, Alacahisar, Ottoman, Ottoman Public Finance.

Giriş

Mukataa hazineye gelir sağlayan vergilerin belirli bir meblağ karşılığında iltizama verilmesidir.¹ Klasik Osmanlı tarihi eserlerinde mukataa usulünün, ilk kez İstanbul'un fethinden sonra uygulanmaya başlandığı ifade edilmiştir.² Osmanlı maliyesinde bu kavram, coğrafi sınırları, vergi tür ve miktarları belirlenmiş hazineye ait önemli gelir kaynakları³, devlete ait bir vergi gelirinin tahsil işi ve işletme hakkı gibi anlamlara gelip, vergi tahsilâtının yapıldığı işletme anlamında da kullanılmıştır. Bu tanıma göre mukataa tek bir vergi türünü belli bir bölge veya bölgeler itibariyle kapsayabildiği gibi, çeşitli vergi türlerini belli bir bölge veya bölgeler itibariyle de kapsayabilirdi.⁴

Osmanlı Devleti, reaya tasarrufu dışında kalan arazilerini zamanla tapulu arazi şekline dönüştürmek için bu türden arazilerini tamamen serbest bir şekilde kişilerin tasarrufuna vermenin yanı sıra⁵ kendisine ait olan miri arazi ve vakıf gelirlerini de mukataa haline dönüştürmüştür.⁶ Bu uygulamalarla hazine gelirlerini artırma ve düzenleme hedeflenmiştir.

Bugün Sırbistan bölgesinde bulunan Kruşevaç (Alacahisar) şehri, 1371 yılından sonra kurulmuş olup, Sırp kralı Lazar zamanında Sırbistan'ın merkezi oldu. 1389'dan sonra bölgeye Osmanlı akınları başlamış ve bu akınlar II. Murad zamanında yoğun olarak devam etmişti. Sırp kralı Stefan vârisiz ölünce II. Murad Sırbistan'ın meşru varisi olduğunu ileri sürerek Kruşevaç'ı aldı. Bundan sonra Alacahisar olarak Osmanlı kaynaklarına geçen şehir, bölgedeki Osmanlı-Sırp mücadeleleri sırasında birçok defa el

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. zkocak@beu.edu.tr

¹ Mehmet Genç (2006). "Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı", *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler I*, İstanbul, s. 57; Bu anlamıyla mukataa tabirinin tarihinin Abbasiler'e kadar gittiği ve Selçuklular'ın son zamanlarında özellikle de İlhaneliler döneminde yaygın olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Bkz. Osman Turan (1957). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin-Tercüme ve Araştırmalar)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 33; Mehmet Genç (2006). "Mukataa", İstanbul: *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. XXXI, s. 129.

² Baki Çakır (2003). *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul, s. 31.

³ Şevket Pamuk (1993). *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul, s. 127.

⁴ Yavuz Cezar (1986). *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, İstanbul: Alan Yayıncılık, s. 21.

⁵ Halil İnalçık (1990). "Köy, Köylü ve İmparatorluk", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi. M.Ü. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, Tebliğler, 21-25 Ağustos 1989 İstanbul, s. 6. (Bu tebliğ 1990 yılında "Türk Tarih Kurumu" tarafından V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 21-25 Ağustos 1989, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, XXVI. Dizi-Sa. 4, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, içinde yayınlanmıştır.)

⁶ Çakır (2003). *Osmanlı Mukataa Sistemi*, s. 35; Mukataalı vakıflar hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz (1988). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 391-400; Nazif Öztürk (2006). "Mukataalı Vakıf", *DİA*, XXXI, İstanbul, s. 132.

değiştirmesine rağmen 1454⁷ yılında Osmanlı hâkimiyetine alınmıştı. Şehir, önemli stratejik konumu dolayısıyla sancak merkezi olmuş ve Osmanlı ileri karakolu olarak gelişme göstermişti.⁸ Osmanlı Devleti Alacahisar'a kesin egemen olduktan sonra burada kendi kurum ve kuruluşlarını inşa etmiş ve buna paralel olarak mukataa sistemini de hayata geçirmişti.

I-MAD.d. 176 (231b-241) Numaralı Defterin Tanıtımı

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler (MAD) serisinde 176 numarayla kayıtlı olan Rumeli Mukataa Defteri'nin Alacahisar ile ilgili olan 231b-241 sayfa aralıkları 1471-1479 yılları arasında Alacahisar mukataalarıyla ilgili bilgiler içermektedir.⁹ Zira bu kaynak, Alacahisar sancağında bulunan üretim ve yerleşmeye dair bilgilerin yanı sıra bölgedeki diğer sancaklar hakkında da bilgiler vermektedir. Ayrıca defterin Alacahisar sancağına ait en eski mukataa defteri olması kuvvetle muhtemeldir. Alacahisar'daki mukataalar ülke genelinde uygulanan sisteme uygun olarak mukataanın önemine göre ya tek bir mültezime verilmiş¹⁰ yâda ortaklık usulünce idare edilmişti.¹¹ Bazen de bir mültezime birden fazla mukataanın işletmesi verilmişti.¹²Yine genel sisteme paralel olarak Alacahisar mukataalarında ziyadeleştirme yöntemi uygulanmıştı.¹³ Merkezi hükümetin Alacahisar'da uyguladığı bir diğer yöntem, farklı yerlerde bulunan merkezi hazine gelirlerini birleştirerek tek mukataa haline getirmek olmuştu.¹⁴

İncelenen defterden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı Devleti, Balkanlardaki topraklarında devlet gelirlerinin kiralanmasında Müslümanlar kadar yerli Hıristiyanların da katılımını sağlamış ve gayrimüslim unsurları çok erken dönemlerde mukataa sistemine dâhil etmiştir. Devlet, mukataaları iltizama verirken bazen Gayrimüslimleri Müslümanlarla beraber¹⁵ bazen de ayrı¹⁶ olarak sistem içerisine almıştır. Bunu göstermesi açısından incelenen defter ayrıca önem arz etmektedir.

Yapılan bu çalışma Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler serisinde 176 numarayla kayıtlı olan defterin 231b-241 arası sayfalarının transkripsiyonunu içermektedir. Belirtilen sayfa aralıklarında merkezi hükümetin Alacahisar bölgesinden elde ettiği hazine gelirlerinin bir kısmı kayıtlıdır. Genellikle hazine-i amire'ye üç yıllık iltizam süresi boyunca ödenmesi gereken yükümlülükleri, bu yükümlülüklerin ne kadarının ödenip ne kadarının ödenmediğini, kalan borçların taksitlerini ve ödenmesi gereken diğer vergileri içerir. Adı geçen defterde incelenen sayfa aralıklarına Alacahisar sancağına ait merkezi hazine gelirlerinden 10 adet mukataa geliri kaydedilmiştir. Bunlar; Alacahisar, Niş, Dılboççe ve Ürgüp şehirlerindeki ihtisab ve ihzariye mukataası, Rudnik ve Jeleznik madenleri mukataası, Alacahisar çeltük mukataası, Alacahisar beytü'l-mâl, mâl-ı gaib ve mâl-ı mefkûd mukataası, Alacahisar Sancağında ve Niş zeametinde mevkufât, yave ve kaçkun mukataası, Braniçevo vilayetinde adet-i agnam, beytü'l-mal, yave, kaçkun ve mevkufat gelirleri ile Semendire cizye gelirleri mukataası, Alacahisar, Petruş, Bolvan, Ürgüp ve Dılboççe'deki adet-i agnam mukataası, Niş zeametindeki adet-i agnam mukataası ve yine Niş zeametindeki çeltük mukataası ile Niş nahiyesinde bulunan Sifrice köyünün gebran mukataasıdır.

Bu mukataalar arasında merkezi hazineye en fazla gelir getiren mukataa Rudnik ve Jeleznik madenleri iken en az gelir getiren ise Sifrice köyü gebran mukataasıydı. Deftere göre, Rudnik ve Jeleznik madenleri mukataasının üç yıllık iltizamı 1.380.000 akçe¹⁷, Sifrice köyü gebran mukataasının üç yıllık iltizamı

⁷ Bu tarih 1454 veya 1455 olmalıdır. Bkz. Dragana Amedoski (2012). "Alaca Hisar Sancağına Ait 1536 Tarihli Bir Vakıf Defteri", *Belleten*, Cilt: LXXVI, Sayı: 275, s. 31-44.

⁸ Feridun Emecen (2006). "Alacahisar", *DİA*, c.II, İstanbul, s. 314; A. V. Fotić (2010). "Alaca Hisar (Kruševac)", *The Encyclopaedia of Islam Three, Part 2010-1*, Leiden-Boston: Brill 2010, p. 59-60.

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD) 176, 231b-241. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Maliyeden müdevver defterler Osmanlı Devleti'nin iktisadi tarihi için önemli kaynaklardır. Bu defterler devletin gelir kaynaklarını, gelir kaynaklarının nasıl ve hangi şartlarla kiraya verildiğini, mültezimler ve yükümlülükleri hakkında geniş bilgi vermektedirler. Bkz. Necati Aktaş, Yusuf Halaçoğlu (2006). "Başbakanlık Osmanlı Arşivi", *DİA*, c.V, s. 125.

¹⁰ Alacahisar, Niş, Dılboççe ve Ürgüp ihtisab ve ihzariye mukataası Mustafa adlı tek bir kişiye verilmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım 231b; âdet-i agnâm ve ze'âmet-i Niş mukataası Resûl bin Al Kuman'ın uhdesine verilmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım 238b.

¹¹ Alacahisar adet-i agnam mukataası ortaklık usulüyle işletilmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım 238; Alacahisar Sancağında ve Niş zeametinde mevkufât, yave ve kaçkun mukataası Mustafâ bin 'Abdullâh Nişi ve Yûsuf bin İlyâs'a verilmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım 236.

¹² Adet-i agnâm ve ze'âmet-i Niş mukataası ile Niş zeametindeki çeltük mukataası Resûl bin Al Kuman'ın uhdesine verilmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 238b, 241.

¹³ Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 235, 238.

¹⁴ Alacahisar'da bulunan mevkufat, yave ve kaçkun gelirleri ile Niş'deki beytü'l-mâl, m'al-ı gaib ve mâl-ı mefkûd gelirleri ile birleştirmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım 236; Yine Braniçevo vilayetinde adet-i agnam, beytü'l-mal, yave, kaçkun ve mevkufat gelirleri ile Semendire'deki cizye gelirleri birleştirilmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 237.

¹⁵ Rudnik ve Jeleznik madenleri mukataasını Hoşkadem müfettiş Muhiyuddin ve Yovan Krçinik'e vermiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 233.

¹⁶ Alacahisar, Petruş, Bolvan, Ürgüp ve Dılboççe'de adet-i agnam mukataasını Manol bin Androniko ve Yorgi Mâsûd bin Aleksa ve Dimitri bin Yani'ye vermiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 238.

¹⁷ Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 233.

9.104 akçeydi¹⁸ ve her iki iltizam da ortaklık usulsünce idare edilmekteydi. Alacahisar ve Niş zeametinde bulunan çeltik mukataaları orta gelir düzeyinde olmalarına rağmen diğerlerinden bir özellikleri ile farklılık göstermektedirler. Zira bu mukataaların gelirini oluşturan çeltik tarımını, Balkan milletleri Osmanlıların fetihleri sayesinde öğrenmiş ve bu ürün bölgede Osmanlılar egemem olduktan sonra hazinenin önemli gelir kaynağı durumuna gelmiştir.¹⁹ Alacahisar'da merkezi hazinenin gelirleri arasında bulunan ve deftere kaydedilmiş mukataaların ortak özelliklerinden biri de bu mukataalar iltizama verilirken bazı şahısların kefil olarak gösterilmesidir. Bu kefiller arasında en öne çıkan şahıs sancak kadıdır.²⁰ Kadıların yanı sıra askeri zümreden²¹ ve unvanı belirtilmeyen²² kişiler de kefil gösterilmişlerdir. Unvanı yazılmayan kişiler muhtemelen bölgenin ileri gelen ve tanınmış simalarıydı. Kefil gösterme uygulaması devletin balkanlarda merkezi hazine gelirlerini koruma ve kayıpları en aza indirme çabasını göstermektedir. Yine bu mukataaların gelirlerine göre değişen oranlarda resm-i berat, resm-i hisab ve kitabet ve resm-i çavuş ismi altında çeşitli giderlerin kaydedilmesi diğer bir ortak özellik olarak göze çarpmaktadır.

II-MAD.d. 176 (231b-241) Transkripsiyon:

Vilâyet-i Alaca Hisâr

[231b]

Mukâta'a-ı ihtisâb ve ihzâr-i Alaca Hisâr ve Niş ve Dılboççe ve Ürgüp der 'uhde-i Mustafâ Niş 'âmil-i mevkûfât 'an 14 Zî'l-hicce sene selâseve semânîn ve semâniyemie fî 14

Minhâ

Fî selâsesinîn 21.000

Resm-i berât 252, Resm-i hesâb ve kitâbet 53, Resm-i çavûş 42

Minhâ

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire 'an 6 Muharrem sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie 'An yed-i İshâk 'An resm-i berât 252, Resm-i hisâb ve kitâbet 53, Resm-i çavûş 42

[232] boş

[233]

Mukâta'a-ı ma'den-i Rudnik ve Jelezniktâbi'-i vilâyet-i Laz der 'uhde-i Gürag veled-i Bosik Belasiçe 'an 15 Şab'ân sene semâni ve seb'ûn ve semâniyemie el-vâkı' fî 22 Zî'l-hicce sene semâni ve seb'ûn ve semâniyemie

Fî selâsesinîn 450.000

Resm-i berât 5.400

Kefil bi'l-mâl bermüceb-i mektûb-i Mevlânâ Resûl kâdi-i Ürgüb

Pop Yovan bin Milik Belasiçe, Mirisav bin Veran Belasiçe, Milaş bin İvan Belasiçe

Tetimme girihle

Mezkûr müvellâ olduğu ecilden pâdişâh hullide mülkühu azâd etti 'an berâtı fî 9 Safer sene selâse ve semânîn ve semâniyemie

Minhâ

Resîd bermüceb-i defter-i mukâta'a 287.950

El-bâkî 167.450

Bakiyye-i mukâta'a-ı Rudnik ve Jelezniktâbi'-i vilâyet-i Laz al-mezbûr der 'uhde-i Hoşkadem müfettiş veled-i Acimon Edirne ve Yovan Krçinik Rudnik 'an 12 Şab'ân sene ihdâ ve semânîn ve semâniyemie fî 11 Safer sene isnâ ve semânîn ve semâniyemie

¹⁸ Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 240.

¹⁹Д. Амедоски (2007). Узгајање пиринчана Гошпици, У: Зборник радова "Други српско-турски рат 1877/78. године, ослобођење Југоисточне Србије и Беле Паланке", Белопаланачки зборник 3, Београд-Бела Паланка, р. 139-145. (Sırpçadan yaptığı çeviriden dolayı Dragana Amedoski'ye teşekkür ederim); Osmanlı Devleti'ndeki çeltik tarımı için bkz; Halil Inalcık (1982). "Rice Cultivation And The Çeltükçi-Re'aya System In The Otoman Empire", *Turcica*, XIV, Paris, s. 70-141; Mehmet Karagöz (2004). "Filibe Kazası Rûsum Defterleri ve XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında, Filibe-Tatarpazarı Göbe'de Çeltik Ziraatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı 2, Elazığ, s. 361-378; Mehmet Karagöz (2004). "1193/1779 Senesi Rûsum Defteri'ne Göre Bazarcık-Tatarpazarı'nda Pirinç Üretimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı 1, Elazığ, s. 275-299; Feridun Emecen (1998). "Çeltik" *DİA*, c. VIII, İstanbul; s.265-266.

²⁰ Rudnik ve Jeleznik madenleri mukataasında Ürgüp kadısı Mevlana Resul; Alacahisar beytü'l-mâl, mâl-ı gaib ve mâl-ı mefkûd mukataasında Alacahisar kadısı Mevlana Dede Bali, Braniçevo vilayetinde adet-i agnam, beytü'l-mâl, yave, kaçkun ve mevkufat gelirleri ile Semendire cizye gelirleri mukataasında Niş kadısı Mevlana Yusuf; Niş zeametindeki çeltük mukataasında Niş kadısı Mevlana Ahmed referans olarak gösterilmişlerdir.

²¹ Alacahisar sancağında ve Niş zeametinde mevkûfât, yave ve kaçkun mukataası Mustafâ bin 'Abdullâh Nişi ve Yûsuf bin İlyâs'a verilirken Kurşunlar seraskeri referans olarak yazılmıştır. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım 236.

²² Braniçevo vilayetinde adet-i agnam, beytü'l-mâl, yave, kaçkun ve mevkufat gelirleri ile Semendire cizye gelirleri mukataası iltizama verilirken Ya'kûb Zerd Muhammed bin Hâcı Daud referans gösterilmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 237; Alacahisar, Petruş, Bolvan, Ürgüp ve Dılboççe'de adet-i agnâm mukataası iltizama verilirken Mihâl Mâvrûdî referans olarak gösterilmiştir. Bkz. Transkripsiyon Tıpkıbasım, 238.

Fî selâsesinîn
430.000
Resm-i berât 5.080
Mezkûr İshâk bir yıl mubâşir olduğu zirâ bulunup bundan âsif satıldı tahrîren fî 8 Safer sene selâse ve semânîn ve semâniyemie
Yekûn fî sene:148.394
Resm-i berât 1.720
Kefil bi'l-mâl bermûceb-i mektûb-i Mevlânâ Kâsım kâdi-i Rudnik
Petre veled-i Grk?, Nikola veled-i Dobrad²³, Divâne bin Boşko
Minhâ resîd tamâmen
Bakiyye-i mukâta'a-ı Rudnik ve Jelezniktâbî'-i vilâyet-i Laz der 'uhde-i Hoşkadem müfettiş Mühiyuddin bin Acimon Edirne ve Yovan Krçinik Rudnik 'an 15 Şab'ân sene isnâ ve semânîn ve semâniye mie tahrîren fî 7 Safer sene selâse ve semânîn ve semâniye mie
Fî selâse sinîn
500.000
Resm-i berât 5.000
Ber müceb-i mektûb-i Mevlânâ Kâsım kâdi-i Rudnik
Niyâbet ve bâc fî sene 10.000
Kâlhâne fî sene nukre'an kadîme
Resm-i kapân ve âsiyâb fî sene 1.500
Harâç ve ispenç ber müceb-i defter-i Osmân Çelebi 'an sene 47.29
Minhâ
Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire fî 13 Safer sene selâse ve semânîn ve semâniyemie
Ve resm-i berât ve hisâb ve kitâbet ve çâvûş 'an mezkûr 320
Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire 'an 29 Şab'ân sene selâse ve semânîn ve semâniyemie 'an yed-i Hoşkadem al-mezbûr ve tasarruf 'an ebnâ-i sipâhîyân 31.000
Mevâcib-i cemâ't-i azebân kal'a-i Sifrice der vilâyet-i Laz vâcib-i 'an Muharrem ve Safer ve Rebî'ül-evvel sene selâse ve semânîn ve semâniyemie fî 19 Rebî'ül-evvel sene mezbûre
Be-her yevm
Ber müceb-i hük-m-i hümâyûn ve hucec-i Mevlânâ Kâsım kâdi-i Rudnik
'An yevm 123
El-mukarrer 10.511
Mevâcib-i cemâ't-i azebân kal'a-i Sifrice der vilâyet-i Laz vâcib-i 'an Rebî'ül-âhir ve Cumâdeyn sene selâse ve semânîn ve semâniyemie fî 25 Cemâziyü'l-âhir sene mezbûre
Be-her yevm
Ber müceb-i hük-m-i hümâyûn ve hucec-i Mevlânâ Kâsım kâdi-i Rudnik
'An yevm 123
El-mukarrer 10.511
...berâ-yı harâc-i ma'den-i mezkûr diğeri akçe dahi 19.520
Mevâcib-i cemâ't-i azebân kal'a-i Sifrice der vilâyet-i Laz vâcib-i Receb, Şab'ân ve Ramazân sene 883 fî 22 Ramazân sene 883
Be-her yevm
Ber müceb-i hük-m-i hümâyûn ve hucec-i Mevlânâ Kâsım kâdi-i Rudnik
'An yevm 123
El-mukarrer 10.511
Mevâcib-i cemâ't-i azebân kal'a-i Sifrice der vilâyet-i Laz vâcib-i Şevvâl ve Zî'lka'deteyn sene selâseve semânîn ve semâniyemie fî 21 'an Zî'l-hucce sene 883
Be-her yevm
'An yevm 123
El-mukarrer 10.511
Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire fî 10 Sefer sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie 'an yed-i Hoşkadem ve tasarruf 'an ebnâ-i sipâhîyân 11.500
Mevâcib-i cemâ't-i azebân kal'a-i Sifrice der vilâyet-i Laz vâcib-i Muharrem ve Safer ve Rebî'ül-evvel sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie fî 17 Rebî'ül-evvel sene-i mezbûre
Be-her yevm
'An yevm 123

²³ Muhtemelen bölgede yaygın isim olan Dobrad' dir.

El-mukarrer 10.511

[235]

Mukâta'a-ı mahsûl-i çeltük-i Alaca Hisârın der tasarruf-i mîr-i livâ bûd ifrâz olunub hassa emr olundu 'an gurre-i Rebî'ül-evvel sene selâse ve semânîn ve semâniyemie fi birer çeltükte onsekiz lukna çeltük ekilür bir luknası Edirne kilesiyle dört kile olur tohum sancâkbeğine gider.

Minhâ

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire 'an 16 Safer sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie 'an tahvîl-i Mevlânâ Mühiyuddin kâdi-i Alaca Hisâr 'an mahsûl-i çeltük-i mezkûr vâcib-i sene 1.103

Mukâta'a-ı beytû'l-mâl ve mâl-ı gâ'ib ve mal-ı mefkûd livâ-i Alaca Hisâr der 'uhde-i İlyâs bin Abdullâh dellâk ber müceb-i mektûb-i Mevlânâ Dede Bâlikâdi-i Alaca Hisâr 'an gurre-i Muharrem sene ihdâ ve semânîn ve semâniyemie tahrîren fi 5 Rebî'ül-evvel sene-i mezbûre

Fi selâsesinîn

9.400

Resm-i berât 52

Ziyâde kerd Hızır müfettiş Mahmûd Alaca Hisârî fi-t-târih il-mezbûr fi 12 Zî'l-hicce sene ihdâ ve semânîn ve semâniyemie

1.300

Resm-i berât 13

Ziyâde kerd Resûl bin Al Kuman der Ürgüb fi-t-târih il-mezbûr fi 28 Şevvâl sene isnâ ve semânîn ve semâniyemie

Fi selâsesinîn

1.500

Resm-i berât 18

Minhâ resîd ber müceb-i defter-i mukâta'a tamâmen

Bakiyye-i mukâta'a-ı beytû'l-mâl ve mâl-ı gâ'ib ve mal-ı mefkûd livâ-i Alaca Hisâr der'uhde-i Resûl veled-i Al Kuman 'an gurre-i sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie fi 22 Zî'l-hicce sene selâseve semânîn ve semâniyemie

Fi selâsesinîn

7.000

Resm-i berât 91, Resm-i hisâb ve kitâbet 20, Resm-i çâvûş 11

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire fi 6 Muharrem sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie

An resm-i berât 91, Resm-i hisâb ve kitâbet 20, Resm-i çâvûş 11

[236]

Mukâta'a-ı mevkufât ve yûvâ²⁴ ve kaçkun livâ-i Alaca Hisâr ve ze'âmet-i Niş mea beytû'l-mâl diyü ve evmâl-ı gâ'ib ve mal-ı mefkûd gebrân der 'uhde-i Mustafâ bin Abdullâh Nişi ve Yûsuf bin İlyâs Alaca Hisâr 'an gurre-i Muharremü'l-harâm sene isnâ ve semânîn ve semâniyemie tahrîren fi 19 Cemâziye'l-âhir sene-i mezbûr ber müceb-i mektûb-i Mevlânâ Resûl kâdi-i Ürgüb

Fi selâsesinîn

34.000

Resm-i berât 410

Kefil bi-l mâl ber müceb-i mektûb-i mezkûrin

Ber müceb-i mektûb-i Mevlânâ Resûl kâdi-i Ürgüb

Ber müceb-i mektûb-i Mevlânâ kâdi-i Niş

İlyâs bin Hızır Arnavud serasker-i Kurşunlar

Divâne bin Mihail Ürgüb, Atmaca bin 'Abdullâh, Atmaca bin 'Abdullâh, Ahmed bin 'Abdullâh, Ahmed bin 'Abdullâh

Minhâ

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire 'an 12 Cemâziye'l-âhir isnâ ve semânîn ve semâniyemie

Resm-i berât 202, Resm-i hisâb ve kitâbet 85

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire 'an 7 Zî'lka'de sene isnâ ve semânîn ve semâniyemie 'an yed-i Hâcî Mirâm ulûfe tâbî'-i Kâsım beg 5.300

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire fi 8 Rebî'ül-evvel sene isnâ ve vesemânîn ve semâniyemie 'an yed-i Şirmerd ulûfe tâbî'-i 'Abdullâh beg

Yekûn 1.955

Asl-i Emir Yahya beye 45

²⁴ Yuva değil yave olmalıdır.

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire fi 25 Rebî'ül-evvel sene sene isnâ ve semânîn ve semâniyemie 'an yed-i Oruç bin mütevellî tâbî'-i 'Abdullâh beg
5.000

[237]

Mukâta'a-ı 'âdet-i agnâm ve beytü'l-mâl ve yuva ve kaçkun ve mevkufât-i vilâyet-i Branîçeva ma'a 'âdet-i agnâm ve beytü'l-mâl ve yûvâ ve kaçkun ve mevkufât ve cizye-i meykenhâ-i Semendire ma'a tevâbihâ der 'uhde-i Yakûb bin Zerd Mihâl 'an gurre-i Cemâziye'l-evvel sene semâni ve seb'ûn ve semâniyemie fi Zi'l-hicce sene 878 Fi selâsesinîn

260.000

Resm-i berât 9.120

Kefîl bi-l mâl ber müceb-i mektûb-i Mevlânâ Yûsuf kâdi-i Niş

İlyâs Abdî Güğercinî ve fakîr Smirko veled-i Yovaniş Alaca Hisârî

Kefîl bi'n-nefs ...Zerd Muhammed bin Hâcî Daud hizmeti der İstanbul 'an mahalle-i ... Pınar?

Minhâ

Resîd ber müceb-i defter-i mukâta'a 219.157

El-bâkî: 49.965

[238]

Mukâta'a-ı 'âdet-i agnâm kazâ-i Alaca Hisâr ve Petruş ve Bolvan ve Ürgüb ve Dılboççe tâbî'-i livâ-i Alaca Hisâr der 'uhde-i Manol bin Androniko ve Yorgi Mâsûd bin Aleksa ve Dimitri bin Yani vâcib-i sene selâse ve vesemânîn ve semâniyemie fi 5 Muharrem sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie

Fi sene

316.000

Resm-i berât 5.792, Resm-i hisâb ve kitâbet 790, Resm-i çâvûş 392

Kefîl bi-l mâl Mihâl Mâvrûdî

Ziyâde kerd Yovan Andruşko Nikola veled-i Pavle ve Gûra veled-i Brayto fi 10 Rebî'ül-evvel sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie

30.000

Resm-i berât 380

Minhâ

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire 'an 14 Muharrem sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie

An resm-i berât 5.792, Resm-i hisâb ve kitâbet 790, Resm-i çâvûş 392

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire 'an 15 Rebî'ül-evvel sene 884

An resm-i berât 380, Resm-i hisâb ve kitâbet 99, Resm-i çâvûş 80

[238b]

Mukâta'a-ı 'âdet-i agnâm ve ze'âmet-i Niş der 'uhde-i Resûl bin Al Kuman vâcib-i sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie fi 23 Rebî'ül-evvel sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie

Fi selâsesinîn

36.000

Resm-i berât 492, Resm-i hisâb ve kitâbet 90, Resm-i çâvûş 72

Minhâ

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire fi 2 Rebî'ül-âhir sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie

Resm-i berât 492, Resm-i hisâb ve kitâbet 90, Resm-i çâvûş 72

[239] boş

[240]

Mukâta'a-ı gebrân-i mezkûrin ki der karye-i Sifrice pâ-bend der nâhiye-i Niş iltizâm-i temeddüd ki 50 beher sâl yahud 'aded-i medideden ...hâne-i 'Âmire mübâyirine 'an gurre-i Şab'ân sene hams ve seb'ûn ve semâniyemie

106 beher gebr 8 ... 118

Fi sene 520

Bogdan veled-i Goyko, İstoyan bin Bojidar, Yovanko bin Radislav, Viden birader-i mezkûr, Veliyaşin veled-i Vuçik

Yekûn fi selâsesinîn

9.104

Minhâ

Resîd ber müceb-i defter-i mukâta'a-i 4.104

El-bâkî: 412

[241]

Mukâta'a-ı enhâr-ı çeltük ze'âmet-i Niş ki 'an ze'âmet-i Niş ifrâz kerde şud der 'uhde-i Resûl bin al Kuman 'an gurre-i Muharrem sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie fi 22 Reb'ül-evvel sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie

Fi selâsesinîn

24.000

Resm-i berât 288, Resm-i hisâb ve kitâbet 60, Resm-i çavûş 48

Kefil bil mâl ber müceb-i mektûb-i Mevlânâ kâdi-i Niş

Ahmed bin 'Abdullâh mevkûfçi ketibe ve Pâşâyîğit bin Îsâ

Minhâ

Be-teslîm-i Hızâne-i 'Âmire fi 2 Reb'ül-âhir sene erba'a ve semânîn ve semâniyemie

An resm-i berât ve hisâb ve kitâbet 396

Sonuç

Osmanlı Devleti merkezi hazine gelirlerini düzenlemek, kayıpları en az seviyeye indirmek ve hazine gelirlerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla ülke genelinde uyguladığı mukataa sistemini Alacahisar'da da uygulamıştır. Bu uygulamaya muhtemelen 1455 yılında kesin olarak Alacahisar'a sahip olduktan sonra, araştırmaya konu olan defterin tutulduğu 1471 yılında başlamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler serisinde 176 numaraya kayıtlı olan Rumeli Mukata Defteri'nin Alacahisar ile ilgili olan 231b-241 sayfa aralığına 10 ayrı mukataa geliri kaydedilmiştir. Bu mukataalar arasında merkezi hazineye en fazla gelir getiren mukataa Rudnik ve Jeleznik madenleri mukataası iken en az gelir getiren Sıfırice köyü gebran mukataasıdır. Alacahisar'daki mukataalar iltizam sistemi dâhilinde bazen ortaklık bazen tek bazen de birden fazla mukataa aynı kişi yâda kişilerin uhdesine verilmek suretiyle işletilmiştir.

İncelemeye konu olan defterde bütün mukataalara ait bilgilerin itinalı ve aynı düzen içerisinde kaydedilmiş olması, merkezi hükümetin hazinenin en önemli gelirlerinden olan mukataa gelirlerini koruma konusundaki hassasiyetini göstermektedir. Çalışmada yapılan transkripsiyonun, bundan sonra Alacahisar konusunda yapılacak tarihi çalışmalarda araştırmacılara katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜNDÜZ, Ahmet (1988). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- AKTAŞ, Necati- HALAÇOĞLU, Yusuf (2006). "Başbakanlık Osmanlı Arşivi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. V, s. 122-126.
- AMEDOSKİ, Dragana (2012). "Alaca Hisar Sancağına Ait 1536 Tarihli Bir Vakıf Defteri", *Bellekten*, Cilt: LXXVI, Sayı: 275, s. 31-44.
- CEZAR, Yavuz (1986). *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- ÇAKIR, Baki (2003). *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- EMECEN Feridun (1998). "Çeltik", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* c. VIII, s.265-266.
- EMECEN, Feridun (2006). "Alacahisar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.II, s. 314-315.
- FOTİC, A. V.(2010). "Alaca Hisar (Kruševac)", *The Encyclopaedia of Islam Three, Part-1*, Leiden-Boston: Brill, p. 59-60.
- GENÇ, Mehmet (2006). "Mukataa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.XXXI, s. 129-132.
- GENÇ, Mehmet (2006). "Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı", *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler I*, s. 57- 63.
- İNALCIK, Halil (1982). "Rice Cultivation And The Çeltükçi-Re'aya System In The Otoman Empire", *Turcica*, XIV, Paris, s. 70-141.
- İNALCIK, Halil (1990). "Köy, Köylü ve İmparatorluk", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi. M.Ü. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, Tebliğler, 21-25 Ağustos 1989 İstanbul*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, XXVI. Dizi- Sa. 4.
- KARAGÖZ, Mehmet (2004), "1193/1779 Senesi Rûsum Defteri'ne Göre Bazarcık-Tatarpazarı'nda Pırınç Üretimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı 1, s. 275-299.
- KARAGÖZ, Mehmet (2004). "Filibe Kazası Rûsum Defterleri ve XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında, Filibe-Tatarpazarı Göbe'de Çeltik Ziraatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, s. 361-378.
- ÖZTÜRK, Nazif (2006). "Mukataalı Vakıf", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXI, s. 132-134.
- PAMUK, Şevket (1993). *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- TURAN, Osman (1957). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin-Tercüme ve Araştırmalar)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Амедоски, Д (2007). УзгајањепиринчанаТоплици, У: Зборникрадова „Другисрпско-турскират 1877/78. године, ослобођењеЈугоисточнеСрбије и БелеПаланке", *Белопаланачкизборник 3, Београд-БелаПаланка*, p. 139-145.

233

Handwritten text in Ottoman Turkish script, including a header line and several lines of entries with marginal notes.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, including a header line and several lines of entries with marginal notes.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, including a header line and several lines of entries with marginal notes.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, including a header line and several lines of entries with marginal notes.

235

في هذا اليوم من شهر ربيع الثاني سنة ١٢٤٥ هـ
 حضر في المحكمة المذكورة المذكورين
 في هذا اليوم من شهر ربيع الثاني سنة ١٢٤٥ هـ
 حضر في المحكمة المذكورة المذكورين
 في هذا اليوم من شهر ربيع الثاني سنة ١٢٤٥ هـ
 حضر في المحكمة المذكورة المذكورين

في هذا اليوم من شهر ربيع الثاني سنة ١٢٤٥ هـ
 حضر في المحكمة المذكورة المذكورين
 في هذا اليوم من شهر ربيع الثاني سنة ١٢٤٥ هـ
 حضر في المحكمة المذكورة المذكورين

في هذا اليوم من شهر ربيع الثاني سنة ١٢٤٥ هـ
 حضر في المحكمة المذكورة المذكورين
 في هذا اليوم من شهر ربيع الثاني سنة ١٢٤٥ هـ
 حضر في المحكمة المذكورة المذكورين

Handwritten text in Arabic script, possibly a list or account, with some lines underlined. The text is partially obscured by a diagonal line.

Handwritten text in Arabic script, possibly a list or account, with some lines underlined. The text is partially obscured by a diagonal line.

MAD.d 00176

237

Handwritten text in Arabic script, including a header line and several lines of text. Below the text is a diagram consisting of a horizontal line with several points marked along it, possibly representing a scale or a sequence of events.

MAD.d 00176

الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على سيدنا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 من بعد الانبياء والمرسلين
 أما بعد
 فبسم الله الرحمن الرحيم
 في شهر ربيع الثاني سنة 1280
 من الهجرة النبوية
 في يوم الاثنين
 في الساعة السادسة
 من بعد الظهر
 حضر
 السيد
 محمد
 باقر
 الخليلي
 في
 المجلس
 الثاني
 من
 المسائل
 الفقهية
 في
 مسائل
 الفقه
 الحنفي
 في
 مسائل
 الفقه
 الحنفي
 في
 مسائل
 الفقه
 الحنفي

في شهر ربيع الثاني سنة 1280
 من الهجرة النبوية
 في يوم الاثنين
 في الساعة السادسة
 من بعد الظهر
 حضر
 السيد
 محمد
 باقر
 الخليلي
 في
 المجلس
 الثاني
 من
 المسائل
 الفقهية
 في
 مسائل
 الفقه
 الحنفي
 في
 مسائل
 الفقه
 الحنفي

Handwritten text in Arabic script, possibly a list or record, with some lines underlined. The text is difficult to decipher due to the quality of the scan.

MAD.d 00176

241

Handwritten text in Arabic script, possibly a list or record, located in the upper right quadrant of the page. The text is arranged in several lines and includes some numbers and names.

MAD.d 00176